

Arstiteaduskond Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel Tartus 1943.

Herbert Normann.

(9 joonisega.)

Uurimistegevuse Näitus, selle siht, eeltööd ja avamine.

Tartu Ülikooli Uurimistegevuse ja selle saavutuste Näitus toimus Tartus endise Eesti Teaduste Akadeemia ruumes, Laial tänaval 36, 15. aprillist kuni 22. aprillini 1943 ning pikendati selle aja möödumisel veel kuni 28. aprillini. Näitusest võtsid osa peale teiste teaduskondade ka Arstiteaduskond ühes Farmaatsia- ja Kehalise Kasvatuse Osakonnaga ja Ülikooli juurde kuuluvad teaduslikud seltsid. Näitus korraldati Tartu Ülikooli rektori prof. dr. phil. nat. Edgar K a n t'i algatusel seoses akadeemilise päevaga 15. aprillil 1943, mil Ülikooli aulas pidulikult kuulutati välja eesti teaduse rakendamine sõjasse.

Näituse sihiks oli tutvustada laialdasele avalikkusele Tartu Eesti Ülikoolis toimunud uurimistegevuse iseloomu, ulatust, tulemusi ja saavutusi ja seega ka vältida sageli Ülikoolile tehtud etteheidet ta sulgumuse pärast omaenda seinte vahele.

Rektori otsusega 24. märtsist 1943 määrati näituse avamispäevaks 15. aprill 1943, kusjuures näituse üldkorraldajaks nimetati sama otsusega Ülikooli sekretär mag. Hans K a u r i, ülesandega koos teaduskondade dekaanidega ja nende poolt määratud komisjonidega kaaluda esinemise võimalusi ja teostada kõik vajalikud eeltööd. Rektori otsusega samast 24. märtsist 1943 tehti veel Ülikooli majandusjuhatajale ülesandeks abistada näituse üldkorraldajat vajaliku tööjõu ja materjali muretsemisega.

Näituse üldkorraldaja kirjaga dekaanidele 25. märtsist 1943 tehti teatavaks, et näitusel tulevad väljapanemisele asutiste publikatsioonid ja väljaannete sarjad, võimalikult iluköites, üksikuurijate tööd valiku järgi, kaardid, karto- ja diagrammid, mis iseloomustavad uurimistööd ja selle saavutisi, samuti kogude ja uurimisvahendite kasvu ning peale selle pildimaterjal hoonetest, ruumidest, sisseseadeist ja tegelikust tööst ja muud, mis selgitab teaduslikku uurimist ja selle tulemusi Tartu Ülikoolis, alates 1919. aastast.

Arstiteaduskonna informatsiooni-koosolekul 27. märtsil 1943 Naistekliiniku auditooriumis anti dekaani prof. H. Perli poolt kliinikute, polikliinikute ja instituutide juhatajaile vajalikud seletused ja moodustati näituse Arstiteaduskonna toimkond, kuhu määrati juhatajaks prodekaan prof. M. Tiits ja liikmeiks prof. A. Valdes, prof. A. Tomingas, prof. H. Normann ja prof. E. Veinberg, ülesandega astuda kiires korras kontakti asutiste juhatajatega ja näituse üldkorraldajaga vajalikkude eeltööde tegemiseks ja väljapanekute korraldamiseks.

Jooniste ja kaartide valmistamiseks rakendati rida joonistajaid, kes töötasid mag. A. Laasi ja rakenduskunstniku V. Tootsi juhatusel. Kõik väljapanekud varustati ühesuuruste eesti- ja saksakeelsete pealkirjadega. Tekstide korrektuuri teostasid eesti keele osas V. Niilus ja saksa keele osas pr. *iic. theol.* M. Wilhelmsen.

Eeltööde lõppedes, avati näitus 15. aprillil 1943 kell 13.30, peale eesti teaduse sõjasse rakendumise aktust, milliseks puhuks näituse ruumid olid pidulikult ilupuudega kaunistatud.

Avamisest võtsid osa Eesti kindralkomissar K. S. Liemann, Riigikomissari Teadusliku Nõukogu juhataja dr. K. Stegmann, Eesti Omavalitsuse juht dr. H. Mäe ja arvukalt saksa asutiste ja Eesti Omavalitsuse juhtivaid isikuid ja Ülikooli õppejõude.

Enne näituse avamist kandsid külalised oma nimed kunstipäraste nahkkaante vahele paigutatud külalislehele, mis rakenduskunstniku pr. Kristiine Mey poolt oli kaunistatud Ülikooli kujutise ja ornamentikaga sinimustas värvuses ning varustatud pealkirjaga: „Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitus. Ausstellung der Forschungstätigkeit der Universität Dorpat 15. IV — 22. IV 1943.“

Näituse avas mõnede sissejuhatavate märkmetega rektor prof. Edg. Kant, mille järel näituse üldkorraldaja H. Kauri esitas näituse osakondade loetelu ja lühikesed andmed nende kohta. Järgnes näitusega tutvumine. Seletusi andsid igas osakonnas vastavad õppejõud. Arstiteaduslikke väljapanekuid selgitas prof. G. Kingisepp, farmatseutilisi väljapanekuid prof. A. Tomingas.

Arstiteaduse osakonna väljapanekud olid koos Farmaatsia- ja Kehalise Kasvatuse osakonna omadega paigutatud ühte ruumi Loomaarstiteaduskonna väljapanekuiga, kuid andsid ruumi vähesuse ja teatud ebasoodsusele vaatamata siiski väga tõhusa kujutuse Eesti iseseisvuse ajal sooritatud tööst ja tegevusest.

Arstiteaduskonna Arstiteaduse-osakonna väljapanekud.

HISTOLOOGIA-INSTITUUT.

Histoloogia-instituut (juhataja: prof. E. Aunap) tõi väljapanekutena ülesvõtteid 1919—1943 instituudile soetatud instrumentidest.

FÜSIOLOOGIA-INSTITUUT.

Füsioloogia-instituut (juhataja: prof. M. Tiits) oli välja pannud ülesvõtteid sama instituudi endise juhataja prof. dr. Alfred Fleisch'i (1926—1932) poolt 1930. a. konstrueeritud ja üldist tunnustust leidnud pulsii (ordinaat-)ajakirjutajast.

PATOLOGIA-INSTITUUT.

Patoloogia-instituut (juhataja: prof. A. Valdes) oli esitanud tabelid instituudis Eesti haiglaile tehtud histoloogilis-diagnostiliste uuringute ja instituudi teadusliku tähtsuse kohta Eesti haiglaile.

Patoloogilis-histoloogilisel diagnostilisel uurimisel on suur osatähtsus kliinilises meditsiinis, eeskätt pahaloomuste kasvajate vastu võitlemises.

Vene ajal — kuni 1918 — Tartu Ülikooli kliinikuile vaadati kui puht õppeasutisile. Nad teotsesid ainult õppeajal, suvel olid nad suletud. Samuti Patoloogia-instituut taotles ainult õppevajadusi. Patoloogia-instituudis sooritati tol ajal äärmiselt vähe patoloogilis-histoloogilisi diagnostilisi uurimisi (umb. 10—20 uuringut aastas) ning ainult Ülikooli kliinikuile. Nagu tollal seletati, Patoloogia-instituut ei ole kohustatud neid tegema, — uuringute teostamine oli siis pro-sektori ja tema abi privaatasi. Uurimiseks töid kliiniku juhatajad või assistendid harilikult ise isiklikult materjali mõnest haruldasemast juhust, eeskätt säärasest, mida kavatseti publitseerida.

Vene ajal oli enamik Eesti linnu ilma haiglaita, või kui need olid, siis väga puudulikud. Tallinnas polnud tollal olemasolevate haiglate juures pro-sektuure. Haiglad ja arstid ei kasutanud siis patoloogiliste kudede histoloogilis-diagnostilist uurimist; tollaegse arusaama kohaselt arstidel polnud selleks ka erilist vajadust. Üldse kliinilise meditsiini rakendus kogu rahva terviselistes huvides Eestis oli Vene ajal väga miseraabelne.

Eesti ajal ühes Ülikooli kliinikuiga asus ka Patoloogia-instituut üldsuse teenistusse. Ta hakkas patoloogilis-histoloogilisi uuringuid tegema mitte ainult Ülikooli kliinikuile, vaid ka teistele haiglaile Tartus ja väljaspool seda. Juba esimesel teotsemise aastal Eesti ajal (1921) ületas Patoloogia-

instituudi uuringute arv mitmekordselt (148 uuringut) veneaegsed aastased arvud. Esimese 5 aasta jooksul (1921—1925) jäi uuringute aastane arv alla 200, sest haiglandus kogu Eestis polnud jõudnud veel kuigi palju areneda ja ka eriarste, kel on vajadust patoloogilis-histoloogiliste uuringute järele, teotses siis Eestis vähe.

Neljandal Eesti Arstidepäeval, mis toimus Haapsalus 1925, esines prof. A. V a l d e s ettekandega „Patoloogilis-anatoomilise ala arendamisest Eestis“, milles ta pööras erilist tähelepanu patoloogilis-histoloogiliste uuringute ja patoloogilis-anatoomiliste lahangu tähtsusele kliinilises meditsiinis ja näitas teid, kuidas patoloogilis-anatoomilist ala saaks arendada Eestis, kus see polnud veel nimetamisväärsel määral rakendatud haiglate teenistusse. Sel Arstidepäeval võeti vastu ka sooviavaldus, mis oli suunatud patoloogilis-anatoomilise ala arendamisele Eestis.

Ajaks umbes 1925 piirkonnas jõuti Eestis mõningaid uusi haiglaid avada või vanu täiendada, ka uusi eriarste astus ellu. Seega hakkas intensiivsemaks muutuma haiglate tegevus Eestis. Alates 1926. aastast on Patoloogia-instituudis tehtavate patoloogilis-histoloogiliste uuringute aastased arvud juba umbes 2 korda suuremad kui eelmiste aastate jooksul, tõustes üle 300. Hiljem on haiglate võrgu arendamine ühes uute eriarstide töölerakendumisega üle kogu Eesti hoogsasti edasi jõudnud ja ka meie arstkonnas arusaamad kliinilises meditsiinis tunduvalt avardunud arstiteaduse õpetamise paremale järjele viimise tõttu Tartu Ülikooli Arstiteaduskonnas. Ka XI Eesti Arstidepäeval Narvas 1933 on patoloogilis-histoloogilise diagnoosi tähtsusele kliinilisest seisukohast taas tähelepanu pööratud (A. V a l d e s'e ettekanne: „Kliiniline ja patoloogilis-histoloogiline diagnoos“, mis eraldise brošüürina levitati ka Eestis tegelevaile arstele). Säärasel taustal on Patoloogia-instituudi diagnostilis-uuringuline tegevus aasta-aastalt pidevalt tõusnud, — 1938 kerkib uuringute aastane arv juba üle 1000.

Patoloogilis-histoloogiliste uuringute arv:

Aastad	Arv	Aastad	Arv
1921	148	1932	553
1922	181	1933	645
1923	126	1934	776
1924	108	1935	907
1925	152	1936	824
1926	317	1937	945
1927	346	1938	1056
1928	353	1939	1024
1929	409	1940	1154
1930	424	1941	813
1931	477	1942	1332

Need andmed olid diagrammina esitatud kõneallosele näitusele.

Kui Eesti aja algul Patoloogia-instituut sai kliinilist materjali patoloogilis-histoloogiliseks uurimiseks peamiselt Ülikooli kliinikult ja Tartu haiglalt, on hiljem aasta-aastalt tõusnud uuringute arv väljaspool Tartut olevailt haiglalt. Praegu sooritab Patoloogia-instituut patoloogilis-histoloogilisi uuringuid haiglaile üle kogu maa, kaasa arvatuna Tallinn. Patoloogia-instituut on seega kujunenud patoloogilis-histoloogiliseks diagnostiliseks keskuseks peaaegu kogu Eesti tarvis. Näitusele oli see demonstreeritud vastava kartogrammi varal.

Tallinnas suuremate haiglate juures on Patoloogia-instituudi mõjustusel tegevusse rakendatud prosektoolid Patoloogia-instituudis erialalist koolingut saanud prosektoorega. Seal toimetatakse ka patoloogilis-histoloogilisi uuringuid kõikide Tallinna haiglate tarvis.

Patoloogilis-histoloogiliste uuringute laboratoorilis-tehniline läbiviimine on aega nõudev töö. Enne tegid seda tööd Patoloogia-instituudis ainult assistendid ning muu jooksva töö kõrval. Kui viimast laadi tööd, näiteks lahanguid, juhtus olema rohkemal hulgal, siis patoloogilis-histoloogiliste uuringute tegemine pidi viivituma. Alates aastast 1936 on Pato-

loogia-instituudis patoloogilis-histoloogiliste tööde läbiviimiseks rakendatud erilaborant, et uuringute tegemises ei tekiks viivitust. Laboratoorse tööde kiiruse soodustamiseks on laboratoorseid seadiseid ümber kujundatud, uuesti soetatud või loodud ja uusi otstarbekamaid menetlusi rakendatud, seda kõike mitte ainult patoloogilis-histoloogiliste uuringute tegemise alal, vaid kogu Patoloogia-instituudi tegevuse ulatuses. Muu seas patoloogilis-histoloogiliste uurimistööde juures on suure tähtsusega mikrofotogrammide valmistamise võimalus. Vahel on neid vaja dokumendina patoloogilis-histoloogiliste uuringute protokollile lisamiseks, ent eriti vajalikud on nad teaduslike tööde tarvis. Mikrofotograafia osutub rohkesti aega neelavaks tööks, kui vastavad seadised on puudulikud. Patoloogia-instituudis on püütud teadusliku fotograafia seadiseid nii korraldada või luua, et töö sellel alal kulgeks lodusasti. Näitusel oli välja pandud 2 ülesvõtet teadusliku fotograafia alalt: 1) seadis mikrofotograafiaks ja 2) osa pimiku seadiseist.

HÜGIEENI-INSTITUUT.

H ü g i e e n i - i n s t i t u u t (juhataja: dots. S. L i n d) esines näitusel nelja tabeliga.

Tabeleist käsitles üks elatisvahendite uurimisi instituudis ajavahemikus 1923 kuni 1942. Uurimiste arv näitas üksikute aastate järele pidevat tõusu, suurenedes eriti 1942. Kui 1923. a. teostati ainult 28 elatisvahendite uurimist, siis oli see arv 1942. a. 1772.

Kolm ülejäänud tabelit esitasid mõningaid kokkuvõtlikke andmeid Hügieeni-instituudi juhtimisel 1922—1938 teostatud kogu Eesti sanitaar-topograafilisest uurimisest. Esimesel neist tabeleist olid kõrvutatud ühelt poolt elumajade üldarv üksikuis maakonnis ja teiselt poolt samus maakonnis tervishoiuliselt uuritud elumajade arvud. Kõikide maakondade 118.210 elumajast on uuritud 16.476 ehk 14%. Kahest viimastest tabelist käsitles üks samal sanitaar-topograafilisel uurimi-

sel saadud Eesti joogivete karedust ja teine kloorisisaldust üksikute maakondade järgi. Selgus, et 1) suuremal osal Eesti joogivetest ületab karedus ehk lubjasisaldus keskmise tervishoiulise normi, olles kõige suurem Pärnumaa joogivetel ja et 2) kloorisisaldus on suurem mereäärsetes maakondades.

Peale tabelite tõi Hügieeni-instituut väljapanekuina veel ülesvõtteid instituudi siseruumidest ja laboratooriumides kulgevast tööst.

BAKTERIOLOOGIA-INSTITUUT.

Bakterioloogia-instituut (juhataja prof. K. Schlossmann) oli esitanud väljapanekutena neli diagrammi.

Mainitud instituut on taudide vastu võitlemisel Eestis etendanud suurt ja tähtsat osa, kuna seal peale õppetegevuse ja teadusliku uurimistöö on alates 1921. aastast toimetatud pidevalt ka epidemioloogiliselt tähtsaid bakterioloogilisi ja seroloogilisi uurimisi. Näitusel esitatud diagrammid näitasid uuringute arvu pidevat tõusu, mille põhjuseks ei tule lugeda nakkushaiguste arvu suurenemist, vaid uurimiste tarvidust kõikide abinõude rakendamisel taudide tõrjeks. Viimase korraldamisel etendab olulist osa laialdaste bakterioloogiliste ja seroloogiliste uuringute läbiviimine, mille abil avaneb võimalus nakkuse levitajate varane avastamine ja haigete kui ka näiliselt tervete bakterite-eritajate isoleerimine. Selliste Bakterioloogia-instituudis toimetatud kontrolluuringute üldarv on 1921 — 1. IV 1943 pidevalt tõusnud aastast aastasse nii tüüfus-paratüüfuse kui ka difteeria suhtes, mille kohta oli esitatud näitusel vastav diagramm.

Eridiagrammi moodustasid näitusel süüfilise diagnoosimiseks ja ravi jälgimiseks 1921 — 1. IV 1943 toimetatud Wassermann'i reaktsioonid, millede arv samuti on tõusnud pidevalt. Sellest diagrammist võis aga ka näha, et uuringute hulga tõusu peale vaatamata, ei ole suurenenud positiivsete tulemuste arv.

Kõikides diagrammides esinev uuringute hulga langus 1941. a. on sõltunud sõjategevusest.

Suurt tähelepanu leidis näitusel kaart, mis demonstreeris düsenteeria levingut Eestis 1940 suvel. Nagu sellest näitlikult koostatud kaardist selgus, liikus taud Nõukogude Liidust Eestisse peamiselt kahes suunas. Üks laine tungis sisse Narva kaudu Tallinna, sealt Paldiski, Haapsallu, Saaremaale ja Pärnu, kust ta edasi levines Viljandi ja selle ümbrusse. Teine laine liikus Eestisse Petseri kaudu ja osaliselt ka üle Peipsi järve. Eriti pahaloomusena esines kõhutõvetaud Saaremaal, mille vastu võitlemiseks Bakterioloogia-instituudist ka vastavad eriteadlased omal ajal kohale saadeti.

I SISEHAIGUSTEKLIINIK.

I. Sisehaigustekliinik (juhataja: prof. F. Grant) oli välja pannud tabeli kliiniku tegevuse kohta 1913—1942.

Stationsaarsete haigete arvu aeglane tõus algas 1918. aastal, jõudes 1924. aastal umbes 1500 haigeni. 1927. a. tekkis aeglane haigete arvu langus, näidates 1933. a. taas mõõdukat tõusu. Haripunktini jõudis haigete arv 1939. a., millal kliinikus oli ravimisel umb. 2500 haiget. 1941. a. langes haigete arv umbes 1400-le, millele järgnes taas aeglane tõus.

Ambulatoorseid haigeid oli kliinikus käinud 1914. a. 1900, siis algas pidev langus ja 1918. a. oli kliiniku ambulatooriumis arstiabi otsimas käinud vaid 400 haiget. Järgnevad aastad näitasid väikeste kõikumisiga aeglast tõusu. 1936. a. oli ambulatooriumis käinud umbes 1600, 1941. a. umbes 1200 haiget.

Kliiniku keemilis-seroloogilises laboratooriumis sooritatud analüüside arv oli 1924. a. vaid 100 ümber. Siis algas pidev tõus haripunktiga 1930. a., millal oli tehtud analüüse üle 3500. 1932. a. langes analüüside arv umbes 2000-le, näidates järgnevat aastail jälle pidevat tõusu. 1940. a. oli laboratooriumis sooritatud analüüside arv umbes 6100; 1941. a. langes see arv umb. 5000-le.

II SISEHAIGUSTEKLIINIK.

II. Sisehaigustekliinik (juhataja: dots. A. Arrak) oli esitanud tabeli oma tegevuse kohta aastail 1921—1942. Sellest tabelist ilmestus, et statsionaarsete haigete arv, kõikudes 1921—1925. a. ümmarguselt 700—800 vahel, hakkas 1926. a. tõusma, püsidis kuni 1929. aastani 1200 piirides. 1930. a. tekkis langus, mis kõikus 600—800 haige vahel kuni 1934. aastani. 1935. a. algas uus tõus, püsidis kuni 1940. aastani. 1939—1940 oli haigete arv umbes 1300—1400. 1941. a. ilmestus uus langus (935), millele järgnes 1942. a. aeglane tõus. Statsionaarsete haigete haigepäevad 1921—1942 kõikusid 9995 ja 26.674 vahel.

Ambulatoorsete haigete arvu tõus algas 1928. a., püsidis 1922—1927. a. 200 kuni 700 piirides. 1929. a. oli ambulatoorselt arstiabi otsimas 1139 haiget. Peale väikest langust (1930. aastal käis ambulatooriumis 859 haiget), algas uus tõus 1935. a., püsidis 2300 ja 2500 haige piirides kuni 1940. a., haripunktiga 1938. a., millal ambulatooriumi külastas üle 2600 haige. 1941. a. langes haigete arv 358-le. 1942. a. kliinik ambulatoorseid haigeid üldse vastu ei võtnud, sest arstid olid rakendatud sõjaväelaste raviks.

Röntgeni-osakonna töös võis täheldada pidevat tõusu 1924. a. alates, millal haigeid oli registreeritud vaid 365, jõudes 1929. a. välja 4100 haigeni. Sellele järgnes mõõdukas langus (1930. a. oli haigeid 2500, 1932. a. 1286) uue pideva tõusuga. 1935. a. käis röntgeni-osakonnas 3443 haiget. 1936—1940 kõikus haigete arv ümmarguselt 4800—5900 vahel. 1941. a. langes arv 2766-le, tõustes 1942. a. 6234-le. Viimase arvu suurus on oluliselt põhjustatud sõjaväelaste rohketest läbivalgustusist.

Statsionaarsete, ambulatoorsete ja röntgeni-osakonna haigete arvu langus 1930. a. oli põhjustatud tasuta arstiabi andmise lõpetamisest riigiteenijaile. Ka järgnevad majandusliku kriisi aastad ei jätnud haigete arvule mõju avaldamast.

SISEHAIGUSTEPOLIKLIINIK.

Sisehaigustepolikliinik (juhataja: prof. H. Normann) oli välja pannud tabeli tegevuse kohta aastail 1920—1942.

Aastal 1920 oli Sisehaigustepolikliinikus arstiabi otsimas käinud vaid 287 haiget. Järgnevate aastatega aga algas pidev haigete arvu kasv, jõudes 1928. a. välja 3268 haigeni. 3000 pii-ridesse jäi haigete arv püsima kuni 1934. aastani, millele järg-nes mõõdukas langus. 1939. a. tõusis haigete arv, mis 1937. a. oli langenud 2365-le, 2589-le. 1940. a. langes haigete arv 1636-le, 1941. a. — 423-le. 1942. a. algas uus tõus. Üldse käis Sisehaigustepolikliinikus arstiabi otsimas 1920.—1942. a. üm- marguselt 51900 haiget.

Mis puutub haigete poolt tehtud visiitide arvuks, siis näitas see samuti pidevat tõusu, jõudes 1928. a. 4061 visiidini. Kõige suurem arv visiite langes 1930. aastale, mil märgendati 4444 visiiti. Järgnevaile aastail jäi visiitide arv kõikuma 3113 ja 4265 vahele. 1940. a. langes visiitide arv 2289-le ja 1941. a. 579-le. 1942. a. tõusis visiitide arv juba 2261-le.

Sisehaigustepolikliinikus 1920.—1942. a. tehtud visiitide üldarv oli ümmarguselt 68.300.

Haigete ja visiitide arvu langus 1940. a. oli seletatav era- korraliste aegadega, kuna 1941. a. silmapaistvalt madal arv oli põhjustatud Sisehaigustepolikliiniku, kui bolševistlikust sei- sukohast õppetegevuseks mitte vajaliku asutise, likvideerimi- sega tooaegse Ülikooli rektori käskkirjaga 19. aprillist 1941. Sisehaigustepolikliinik algas taas oma endist tegevust vaid 15. oktoobril 1941.

I. HAAVAKLIINIK.

I. Haavakliinik (juhataja: prof. A. Linkberg) oli esitanud tabeli kliiniku tegevuse kohta aastail 1918—1942.

Tabelist nähtus kogu kliinilise töö pidev ja hoogne tõus, eriti Eesti iseseisvuse ajal. Kui 1918. a. oli kliinikus ravimisel

olnud ümmarguselt 250 statsionaarset haiget, siis oli see arv 1940. a. tõusnud 2500-le, samuti oli operatsioonide arv 250-lt 1918. a. tõusnud 1500-le 1940. aastal.

Statsionaarsete haigete arvu tõus, eriti 1938. a. alates, on seletatav haigevoodite arvu tõstmisega 1938. a. teisel poolaastal 45 võrra, mis ühtlasi seletab ka operatsioonide arvu suurenemist.

Ambulatoorsete haigete arv näitas samuti pidevat tõusu, eriti alates 1935. aastast, mil ambulatooriumis abi otsimas oli käinud ümmarguselt 3000 haiget. 1939. a. oli haigete arv tõusnud juba 6250-le.

Ambulatoorsete haigete arvu tõus on tõenäoselt seletatav tööga, et selgitustöö tervishoiu alal on leidnud rahva hulgas laialdasemat pinda, mistõttu otsitakse rohkem abi eriarstidelt. Teiseks põhjuseks tuleb pidada sotsiaalsete olude paranemist aasta-aastalt iseseisvuse ajal. Kolmandaks põhjuseks võiks olla kliiniku soodus asend linnas.

Enamlaste võimu ajal ilmestus väike langus haigete arvus. Ambulatoorsete haigete kohta 1941. ja 1942. a. puuduvad andmed täiesti, sest sel ajal tegutses ambulatooriumi ruumides Tartu Polikliiniku haavaosakond.

Andmed I Haavakliiniku röntgenikabineti tegevuse kohta näitasid samuti tõusu, kuid siin oli tõus järsum, mille põhjus vist seisneb selles, et viimasel ajal pannakse rohkem rõhku täpsamale diagnoosimisele nii tegelevate arstide kui ka jaoskonnaarstide poolt maalt. Vastavalt ajanõudeile on osaliselt veel moderniseeritud kabineti sisseseadet, mis omalt poolt aitab kaasa läbilaskevõime suurenemisele.

Kui läbivalgustusi 1933. a. oli vaid 2000, siis 1940. a. tõusis see arv juba 5000-le ja 1942. a. isegi 8000 piirini. Arvu tõsta aitas tunduvalt tõsiolu, et peale statsionaarsete haigete valgustati rohkesti läbi ka ambulatoorseid haigeid ja sõjaväelasi.

I. Haavakliiniku tabelil ei olnud esitatud andmed operatsioonide arvu kohta 1918.—1921. a., ambulatoorsete haigete kohta 1918.—1924. a. ja röntgenikabineti tegevuse kohta 1918.—1922. a., põhjusel, et sissekanded nende ajavahemikude kohta kliinikus puuduvad.

II. HAAVAKLIINIK.

II. Haavakliinik (juhataja: prof. U. Karell) esines tegevuse ülevaatega 1921—1942. aastate kohta.

Kliinikus ravimisel viibinud haigete arv näitas 1921. aastast peale, millal kliinikus oli umb. 1000 haiget, pidevat tõusu, jõudes 1928. a. 2700 haigeni. Siis algas aeglane haigete arvu langus kuni umb. 1750-ni 1932. aastal, millele järgnes taas tõus. Haripunktini jõudis haigete arv 1938, millal kliinikus oli ravimisel 3000 haiget. 1940/41. hakkas arv 2800 haigelt järjest langema, jäädes 1942. a. umbes 2000 haigele peatuma.

Kliinikus sooritatud operatsioonide aastane arv oli algul väike, piirdudes 1921. a. 800 operatsiooniga. Siis algas aeglane tõus, jõudes 1928. a. umb. 1600 operatsioonini. Sellele järgnes aeglane langus, näidates jälle tõusu 1932, millal operatsioonide arv ulatus umbes 1100-ni. Haripunkti moodustas 1937. a. 2000 operatsiooniga. 1939—1941 langes operatsioonide arv 2000-lt umbes 1000-le.

Peale tegevuse ülevaate esitas II Haavakliinik veel tabeli naise rinnavähi operatiivse ravi tulemuste kohta aastail 1922—1939. 64 opereeritud ja hiljem kontrollitud haige eluga peale operatsiooni osutus keskmiselt 3,5 aastaks, kusjuures töötada suutsid opereeritud isikud keskmiselt 3 aastat.

Huvitav oli ka tabel andmeiga suremuse kohta kilpnäärme operatiivse ravi puhul. 1921—1931 oli opereeritud kliinikus 149 haiget suremusega 4,1%, kuna 1932—1943 opereeritute arv oli tõusnud 201-le suremusega vaid 0,5%.

NAISTEKLIINIK.

Naistekliinik (juhataja: prof. H. Perli) oli toonud väljapanekuna tabeli tegevuse arengu kohta 1806—1942.

Sünnitajate kõverast tabelil nähtus, et kui kliiniku asutamisest 1806. aastal kuni 1833. aastani kliinikus otsis sünnitusabi keskmiselt 22 sünnitajat aastas, siis järgnevail aastail see arv avaldas aeglast, kuid pidevat tõusu, jõudes 1889. a. ligi 200 sünnitajani aastas. Eriti suureks kujunes sünnitajate arv Eesti iseseisvuse ajal, alates 1921. aastast, mil sünnitajate arv ületas 700 ja millisest ajast peale see arv näitas järjest tõusu, ulatudes 1942. a. üle 1600.

Statsionaarsete haigete kõver, mille arvud koosnevad sünnitajate ja günekoloogiliste haigete koguarvust (Naistekliiniku günekoloogia-osakond avati alles 1861. a.), näitas samuti alates 1861. aastast pidevat tõusu, algul vähesel, hiljem aga juba tunduval määral, eriti 1921. aastast peale, mil statsionaarsete haigete arv ulatus juba ligi 1600-ni, tõustes veel enam järgnevail aastail. 1942. a. ületas statsionaarsete haigete arv 2500.

Ambulatoorsete haigete vastuvõtmine algas 1859. aastal. Ambulatoorselt vastu võetud haigete kõverast nähtus, et nende arv püsis pikemat aega võrdlemisi väheldasena. Alates 1885. aastast aga hakkas ilmestuma järsk tõus, jõudes umbes kuni 600 haigeni aastas. Eriti tunduvalt tõusis ambulatoorsete haigete arv 1922. a., jõudes arvuliselt ligi 1400-ni. Sellest ajast peale toimus pidev tõus, ulatudes 1942. a. ligi 2400 haigeni.

NÄRVIKLIINIK.

Närvikliinik (juhataja: prof. J. Riives) oli esitanud tabeli tegevusest aastail 1921—1942, mille kohta aga nende ridade kirjutajal andmed puuduvad.

Peale tabeli oli Närvikliinik veel välja pannud prof. L. P u u s e p p'i toimetusel 1923—1939 ilmunud *Folia Neuro-pathologica Estoniana* kõik köited (I—XVII).

SILMAKLIINIK.

Silmakliinik (juhataja: prof. J. U u d e l t) tõi väljapanekuina neli diagrammi.

Esimene neist näitas Silmakliiniku tegevust 1918—1942, millest selgus, et haigete arv ambulatooriumis ja kliinikus, samuti ka tehtud operatsioonide arv on aastaiga märksa tõusnud. Väike langus 1937. aastal oli põhjustatud vana kliinikuhoone lammutamisest ja uue kliinikuhoone ehitamisest. 1938. aasta sügisel valmis uus kliinikuhoone ja sealt peale hakkas nii kliiniku statsionaarsete haigete kui ka operatsioonide arv tugevalt kasvama. 1941 langes ambulatoorsete haigete arv oluliselt, sest enamlise võimu ajal avati Tartu Polikliiniku juures ka silmahaigusteosakond.

Teine diagramm selgitas trahhoomi sageduse langust Silmakliinikus 1805. a. kuni 1939. aastani, s. o. peaaegu kogu Tartu Ülikooli kestvuse ajal. 1805. a. kuni 1867. aastani raviti silmahaigeid Ülikooli Haavakliinikus (A d e l m a n n i a n d m e d), kuna iseseisev silmakliinik avati alles 1868. aastal. Diagramm näitas, et trahhoomihaigete arv suhteliselt muude silmahaigeiga on 135 aasta jooksul õige tugevalt langenud. Kuid praegugi on trahhoomi protsent veel kõrge, ligi 9%.

Kolmas diagramm selgitas küsimust, millal nakatutakse trahhoomi ja millises elueas võtab trahhoom sääraselt raske kuju, et ollakse sunnitud seda kliinikus ravima. Esimene kõver diagrammil näitas, et 79% trahhoomi nakkusest toimub juba noores ja lapseas, s. o. kuni 25. eluaastani ja kõigest 21% trahhoomihaigeist nakatub hilisemas eas. Sama diagrammi teine kõver näitas, et kliiniku tullakse trahhoomi ravima kõige enam vanemas eas, peamiselt 50—70. eluaastais, siis kui trahhoom on omandanud seisundi, mis pimedusega*

ähvardab. Sellel diagrammil oli trahhoomi epidemioloogia tundma õppimise ja trahhoomi vastu võitlemise seisukohalt eriline tähtsus.

Neljas diagramm demonstreeris trahhoomsilmade nägemisteravust Silmakliinikusse astumisel ja sealt väljumisel. Nägemisteravus oli jaotatud nelja rühma: sõrmede lugemine kuni 1 m kaugusel; 1 m kuni 0,1; 0,2 kuni 0,4; 0,5 kuni 1,0. Kliinikusse astudes on olnud esimese rühma, s. o. tegelikult pimedate hulka kuuluvaid silmi 28,9%. Kliinikust väljudes on jäänud samasse esimesse rühma 10% silmist. See tähendab, et 18,9% silmist on nägemisteravus paranenud ja need kuuluvad nüüd järgmistesse parema nägemisega rühmadesse (II või III). Samal põhjusel on teises, samuti ka kolmandas ja neljandas nägemisteravusrühmas kliinikust väljudes silmade arv tõusnud. Ravimise järele on nõrgema nägemisteravuserühmast nägemisteravuse paranemise järel osa silmi üle läinud paremasse nägemisrühma. Esitatud tulbad diagrammil selgitasid, et ravimise järel on nägemisteravus paranenud.

NAHAPOLIKLIINIK.

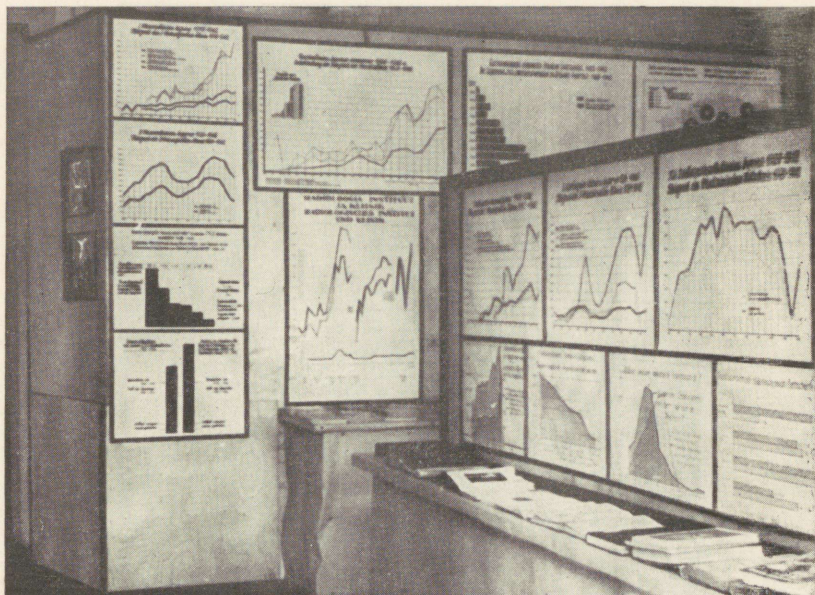
Nahapolikliinik (ajut. juhataja: prof. H. Maddisson) tõi väljapanekuina neli Eesti maa-ala kaarti leepre-endeemia arengu kohta Eestis, mis olid valmistatud dr. med. P. Parmakson'i poolt koostatud kartoteegi järgi

Joonis 1.

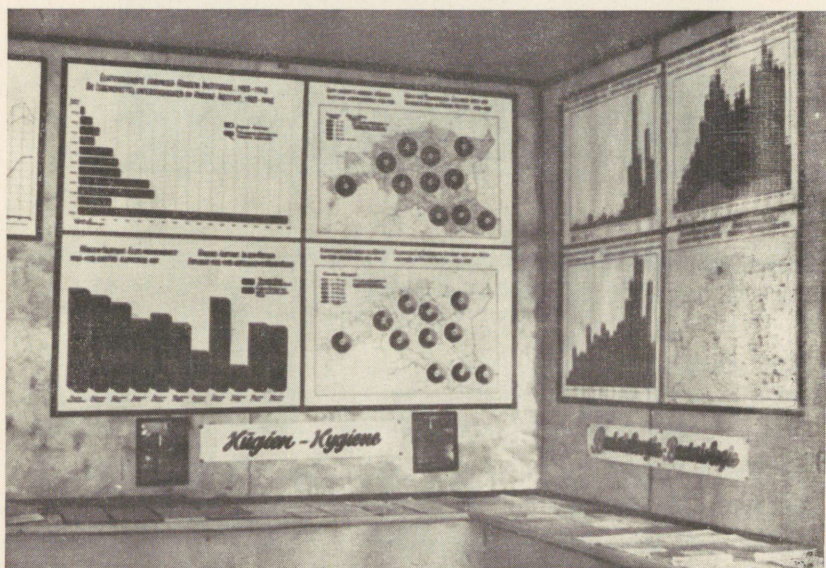
Füsioloogia-instituudi (pildid vasemal), I ja II Haava-, Naiste- ja Radioloogiakliiniku (otse), I ja II Sisehaiguste- ja Silmakliiniku ja Sisehaigustepolikliiniku (paremal) väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. (Foto A. Valdes.)

Joonis 2.

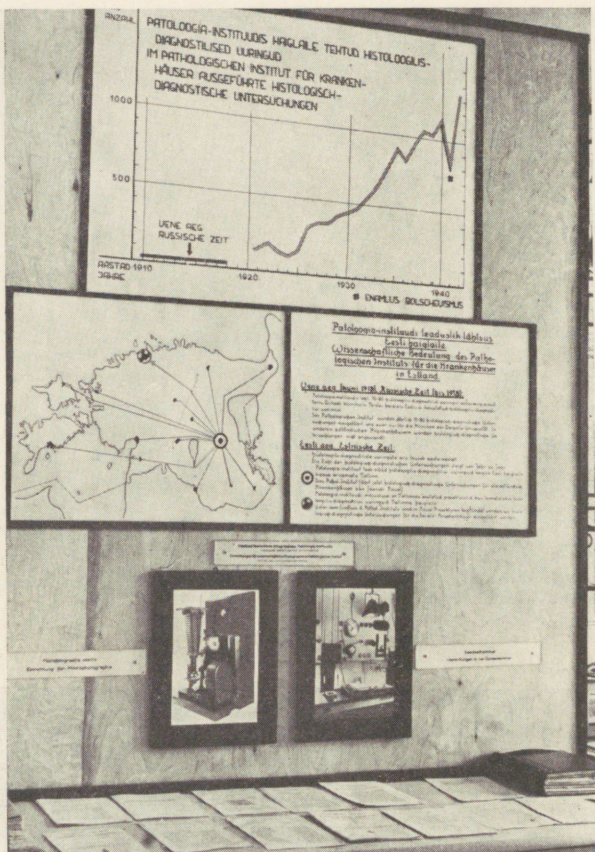
Hügieeni- ja Bakterioloogia-instituudi väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Laudadel teaduslik kirjandus. (Foto A. Valdes.)

Joonis 1.

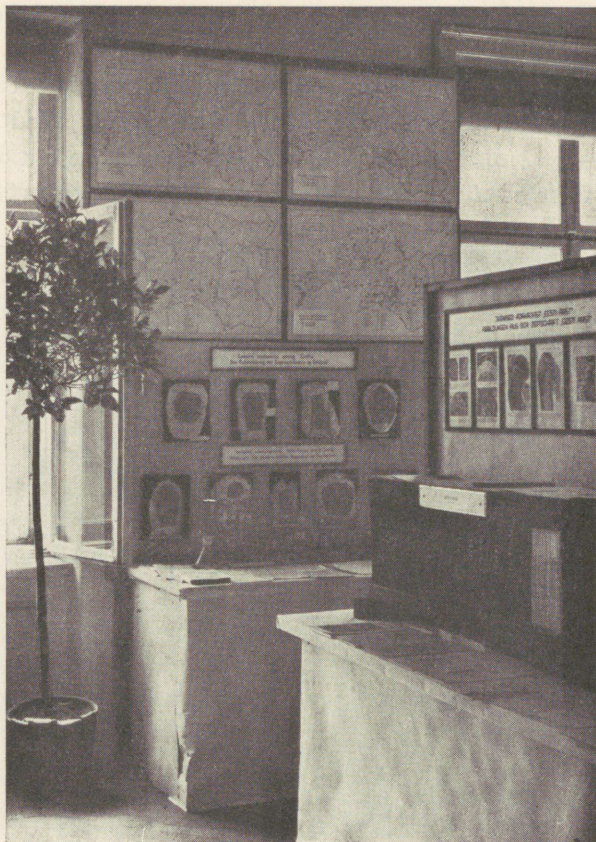
Joonis 2.

Joonis 3.

Patoloogia-instituudi väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Laual teaduslik kirjandus. (Foto A. Valdes.)

1939. aastast. Esimene kaart märgendas Eesti- ja Põhja-Liivimaal kuni 1900. a. esinenud leeprajuhte, teine — Eesti- ja Põhja-Liivimaal 1900—1920. a. esinenud leeprajuhte, kolmas — Eestis 1920 kuni 1. jaan. 1939 kindlaks tehtud juhte ja neljas kaart Eesti- ja Põhja-Liivimaal ja Eesti Vabariigis kuni 1. jaan. 1939 esinenud leeprajuhte. Üksikasju neil kaartidel kujutatud leepra-endeemia kohta on toodud P. P a r m a k-

Joonis 4.

Nahapolikliiniku väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Paremal Akadeemilise Arstiteaduse Seltsi poolt väljaantava ajakirja „Eesti Arsti“ väljapanekud. (Foto A. Valdes.)

son'i töös: „Leepra-endeemia areng ja praegune seisund Eestis,“ mis avaldatud Eesti Arstis 1940, lk. 250—260.

Peale kaartide oli Nahapolikliinik välja pannud dr. Heiti Paldrok'i poolt Bakterioloogia-instituudis kasvatatud nahaseente kultuurid, millede algmaterjal pärines endise Eesti Teaduste Akadeemia ülesandel 1939. a. teostatud üle-

riigilisest algkoolide õpilaste läbivaatusest nahaseenhaiguste suhtes.

Ka oli Nahapolikliinik esitanud mõned keemiatehase „Orto“ poolt Tallinnas eesti põlevkivist valmistatud preparaadid — *bithiolum* (*ammonium sulfobithiolicum*) ja *ortolum* (*tumenol-ammonium*), — millede rakendamise võimalusi

Joonis 5.

Akadeemilise Arstiteaduse Seltsi poolt väljaantava ajakirja „Eesti Arsti“ väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. (Foto A. Valdes.)

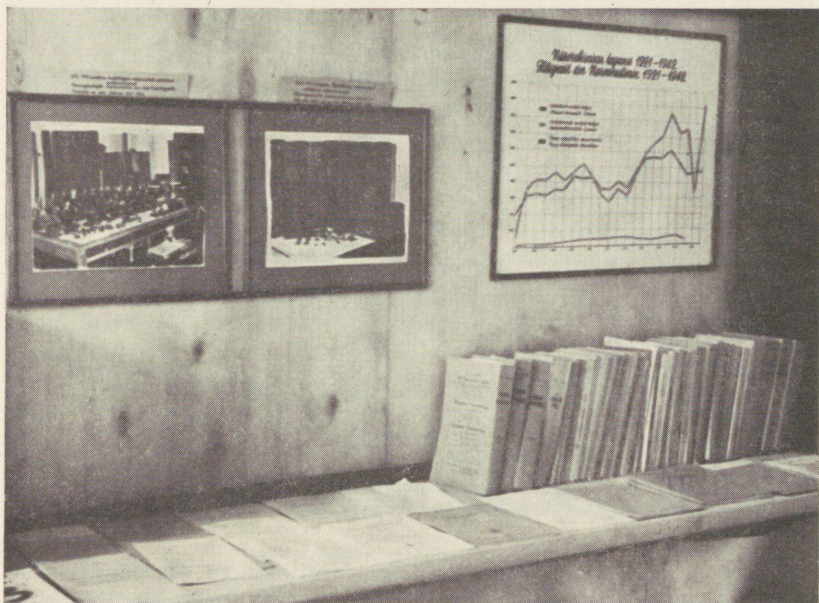
nahahaiguste raviks selgitab Nahapolikliinikus H. Paldrok.

Huvitava lisandi Nahapolikliiniku väljapanekuile moodustasid endise Nahapolikliiniku juhataja prof. A. Paldrok'i poolt omal ajal valmistatud nahahaiguste mulaažid. Esitatud olid *erythematodes*, *mycosis fungoides*, *pityriasis rubra universalis Hebra*, *lepra tuberosa* ja mitmed teised haigused.

KÕRVA-, NINA- JA KURGUKLIINIK.

Kõrva-, nina- ja kurgukliinik (ajut. juhataja k. t.: dots. O. Kaarma) oli esitanud tabeli oma tegevuse kohta aastail 1921—1942.

Nii ambulatoorsete kui ka statsionaarsete haigete ja neil

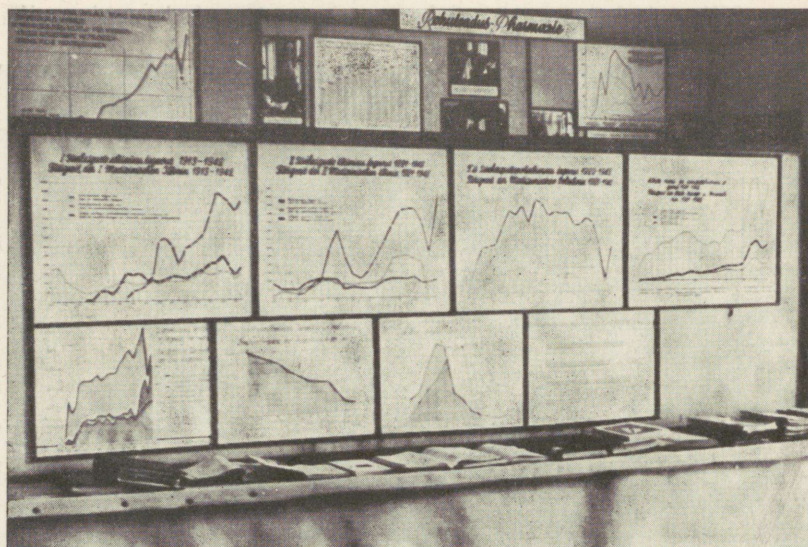

Joonis 6.

Histoloogia-instituudi (pildid) ja Närvikliiniku väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Laual teaduslik kirjandus. Paremal (püsti) Folia Neuropathologica Estoniana ja prof. L. Puuseppi teoste köited. (Foto A. Valdes.)

sooritatud operatsioonide arvus paistis silma järsk tõus 1939, millal avati uus Kõrva-, nina- ja kurgukliinik Kuperjanovi tänaval 1, kuna tolle ajani toimus ambulatoorsete haigete vastuvõtt Kõrva-, nina- ja kurgupolikliinikus Gustav Adolfi tänaval 12 ja statsionaarsete haigete ravi I Haavakliinikus Toomel.

Esmakordsete ambulatoorsete haigete arv oli tegevuse algpäevil väike, 1921. a. näiteks vaid 375 ümber. Siis algas aeglane tõus, jõudes 1928. ja 1929. aastal 2250 piirideni. 1930. aastast alates hakkas haigete arv langema kuni 1934. aastani,

Joonis 7.

I ja II Sisehaigustekliiniku, Sisehaigustepolikliiniku ja Kõrva-ninakurgu- ja Silmakliiniku väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Laual teaduslik kirjandus. (Foto A. Valdes.)

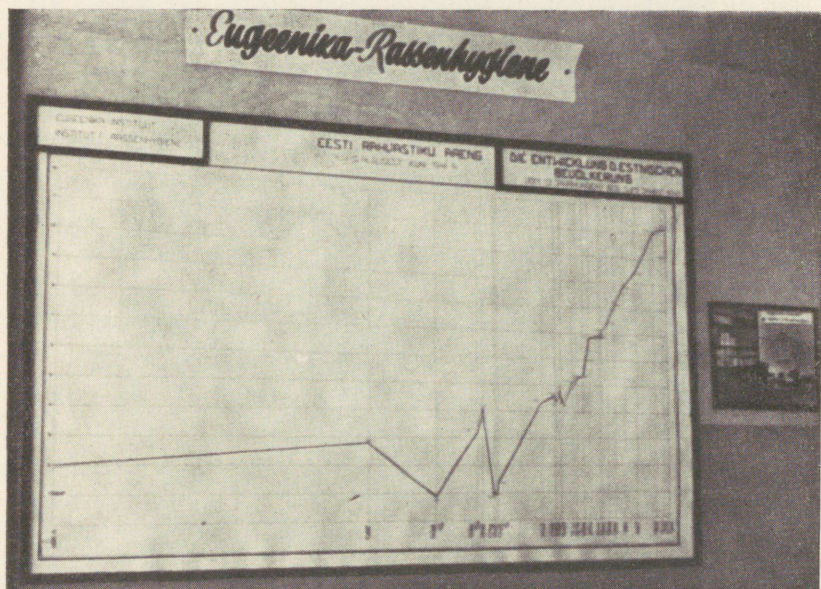
millisest ajast tähistus taas aeglane, kuid pidev tõus, mis muutus eriti tunduvaks uue kliiniku avamisega. 1940. a. oli ambulatoorsete haigete arv juba tõusnud 4750 piirideni.

Statsionaarsete haigete ja sooritatud operatsioonide arv oli algul samuti väike, hakkas siis aga aegamööda tõusma.

Veel 1938. a. oli statsionaarsete haigete arv vaid umb. 375, kuid 1940. a. juba 900. 1941. a. langes haigete arv umbes 700-le.

Operatsioone sooritati 1938. a. umb. 200, 1940. a. aga umbes 500. 1941. a. vähenes operatsioonide arv umbes 300-le.

Operatsioonide arv püsis, eriti uue kliiniku avamisega madalamal, kui statsionaarsete haigete arv, sest avardus võimalus ravimisele võtta ka neid haigeid, kes operatiivset ravi ei vajanud.

Joonis 8.

Eugeenika-instituudi väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. (Foto A. Valdes.)

Langus haigete arvus 1941. a. oli põhjustatud, nagu teisteski kliinikuis, sõjaoludest. 1942. a. algas uus haigete arvu tõus.

EUGEENIKA-INSTITUUT.

Eugeenika-instituut (juhataja: prof. H. Madisson) esitas huvitava tabeli eesti rahvastiku arengu kohta XIII sajandist kuni 1941. aastani ning ühe ülesvõtte instituudi siseruumest.

Joonis 9.

Farmaatsia-osakonna väljapanekud Tartu Ülikooli Uurimistegevuse Näitusel. Laual farmatseutiline teaduslik kirjandus. (Foto A. Valdes)

XIII sajandi algul pidasid eestlased oma raskemat iseisvuse võitlust, mille vältel, toaegseid sõjakombeid arvestades, kuni $\frac{1}{3}$ -ni rahvastikust võis hävida; muistse iseseisvuse võitluse lõppedes jäi eestlasi ellu, nagu arvatakse, vaid umbes 200 000. Sellest raskest hoobist toibus rahvas väga aeglaselt, mistõttu 1560. a., s. o. umbes 320 a. möödudes rahvastik oli suurenenud kõigest 80 000 võrra ja rahva arv piirdus 280 000 hingega.

Ordu aja lõpu eel puhkesid suured sõjad, mis vältasid üle 70 aasta.

Lõpmatuile sõdadele, mis olid tingitud ordu võimu nõrkusest, kaasusid nälg ja taudid. Neil põhjusil vähenes rahvastik Rootsi valitsuse alguseks (1638. a.) umb. 80 000-le; nii väikest eestlaste arvu ei teata kunagi olevat olnud.

Rootsi valitsuse ajal paranes rahva olukord kiiresti ja 1696. a. oli rahvastik tõusnud 416 000-le, mis näitab iivet 336 000 hinge võrra kuuekümne aasta vältel, teiste sõnadega rahva arv kasvas viiekordseks 60 aasta vältel, mis annab 5500 hinge keskmiselt aastas.

XVII sajandi lõpul möllas suur nälg ja 1710. a. sissetunginud vene väed ja sellele järgnenud katk hävitasid üle 320.000 eestlase ja järelejäänuid arvatakse 90 000-le.

Ka sellest raskest hoobist sai Eesti rahvas üle ja 1715/16. aastal loetakse eestlaste arvu juba tõusnud olevat 135 000-le, mis tähendab viie aasta vältel iivet 45 000 hinge võrra ja on väga suur tõus säärase lühikese aja vältel. Rahvastiku arvu kiire suurenemine jätkus tänu tühjade talude suurele arvule, tühjale maale, mis mahutas enesesse kogu suure iibe. 1772. a. loetakse eestlasi olevat juba 436 000; umb. 55 a. vältel on rahva arv kolmekordistunud; sellise iibe jätkudes oleks võinud meie rahva arv küünduda nüüd juba 10 000 000 lähedale.

Kuni talud olid veel tühjad, oli käitumine talurahvaga sõbralikum; vaba talumaa lõppedes muutus eluruum kitsaks, käitumine talurahvaga halvemaks ja sündimus langes uuesti.

Kuni 1816. a. tõusis rahva arv (528 000 hinge) aeglaselt.

Uue pöörde tõi talurahva vabastamine; vabastamisele järgnes suur väiketalude loomine ja väga kõrge elumumine, millele järgnes suur sündimus. 1834. a. tõusis rahvastiku arv 705 036, seega oli iive 18 aasta vältel üle 170 000.

Suurele tõusule järgnes uuesti iibe vähenemine, kuid rahvastik suurenes järjekindlalt, olgugi aeglaselt; vene võimud tegid takistusi harituile eestlasile koha saamisel kodumaal, tööstus arenes väga aeglaselt ja tööstusse toodi palju venelasi,

maa oli mõisade all. 1881. a. rahvaloenduse järgi oli eestlasi 889 358 hinge, 1897. a. — 945 068 ja 1922. a. — 1 107 059 hinge.

Seoses teise maailmasõjaga algas uus suur rahvaarvu vähenemine: väljaränne Eestist, mõrvamised, küüditamised ja mobiliseerimised kommunistide valitsuse ajal. 1941. a. rahvaloendus andis eestlaste arvu 1 017 811, — kahanemine 1940. aastaga võrreldes 104 189 hinge ja 1934. a. võrreldes 108 602 hinge võrra.

RADIOLOOGIA-INSTITUUT JA KLIINIK.

Radioloogia-instituut ja kliinik (juhataja: prof. J. Haldre) oli toonud väljapanekuna tabeli instituudi ja kliiniku tegevuse kohta aastail 1940—1943.

Radioloogia-instituut ja kliinik asutati 1. aprillil 1940 Naistekliiniku röntgen- ja raadiumravi osakonna ümberkorraldamisega. Vaatamata raskusile, mida töid kaasa segased ajad, näitas tegevus Radioloogia-instituudis ja kliinikus pidevat kasvamist. Igapäevaste raviseansside arv, mis jaanuaris 1940, s. o. enne kliiniku asutamist vaevalt ületas 300, hakkas pidevalt tõusma, saavutades maksimumi 1943. a. märtsis 1127 seansiga, s. o. muutudes enam kui kolmekordseks. Samal ajal arstliku personali arv, mis asutamise algul oli 2, suurenes veebruarist 1943 4-le, s. o. kahekordseks.

Voodite arv suurenes juba esimese 4 iseseisva tegevuskuu vältel, tõustes pidevalt 12 voodilt kuni 40-neni. Et ruumide vähesuse tõttu 40 voodi puhul põranda pinda oli voodi kohta keskmiselt ainult 2,8—3,33 m², vähendati 1941. a. augustis voodite arvu 31-le, mistõttu põranda pinda tuli ühe voodi kohta 3,09 kuni 3,39 m². Voodite arvu suurenemisega käis kaasas ka haigete ravile võtmise võimaluse laienemine. Kui enne kliiniku asutamist ravipäevade arv kõikus 250 ümber kuus, siis suurenes voodite arvu suurenemisega ka ravipäevade arv, tõustes 40 voodi juures 1277 ravipäevaga maksimumini märtsi

kuus 1941 ja 31 voodi juures 1027 ravipäevaga maksimumini märtsis 1943, kusjuures võimalik ravipäevade arv oli ületatud mõlemal korral üle 100%.

Tööd instituudis ja kliinikus on oluliselt pidurdanud ruumide kitsus ja mitmete vajalikkude aparaatide puudus.

AKADEEMILINE ARSTITEADUSE SELTS.

Teadusliikudest seltsidest oli Akadeemiline Arstiteaduse Selts (hooldaja: prof. A. Valdes), kelle väljaandel ilmub 1. jaanuarist 1943 endine Eesti Arstide-seltside Liidu meditsiiniline ajakiri „Eesti Arst“ (toimetus: prof. A. Valdes ja prof. H. Normann), välja pannud kõik seni ilmunud „Eesti Arsti“ aastakäigud nahkköites, alates 1922. aastast kuni 1943. aastani, kokku 22 aastakäiku, ühes näidistega endiste aastakäikude üksikute numbrite, ajakirja lisade — Eesti Arstidepäevade protokollide ja Eesti Arsti kirjastusel ilmunud H. Normanni „Eesti meditsiiniliste bibliograafiate“ kohta. Peale selle oli Akadeemiline Arstiteaduse Selts veel esitanud jooniseid patoloogilis-histoloogilistest mikrofotogrammidest, osalt mitmevärvitrükis, endistest „Eesti Arsti“ aastakäikudest.

KIRJANDUS.

Silmapaistva ja väärtusliku lisandi Tartu Uurimistegevuse näitusel väljapandud dia- ja kartogrammidele kliinikute, polikliinikute ja instituutide tegevuse kohta moodustasid veel samade asutiste poolt esitatud rohkearvulised teaduslikud tööd Eesti iseseisvuse ajast nii äratõmmete-separaatidena sise- ja välismaa teadusliikudes ajakirjades ilmunud tööd ja kirjutistest kui ka eriraamatutena. Viimaseist, et vaid tuua mõned näited, olid välja pandud prof. L. Puseppi *Die Tumoren des Gehirns* (1929) ja tema lõpetamata jäänud neljaköitelisena kavatsatud teos *Chirurgische Neuropathologie*

(I köide — 1932, II — 1933 ja III köide, I osa — 1939); prof. K. Schlosmann'i *Estonian curative sea-muds and seaside health resorts* (1939) ja *Üldine mikrobioloogia ja immuunsusõpetus* (1940); prof. A. Lüüsi *Lastehaigused I ja II* (esimene trükk 1939—1940, teine trükk 1941); prof. A. Rammul'i toimetusel ilmunud *Saare-, Lääne-, Pärnu-, Viru-, Võru-, Valga-, Viljandi-, Järva-, Petseri-, Harju- ja Tartumaa tervishoiuline kirjeldus* (1928—1938); dr. med. G. Kornel'i *Süüfilis* (1943) ja teised.

Väljapandud tööd, mis moodustasid vaid osa viimaseil aastakümneil kliinikuist, polikliinikuist ja instituutidest avaldatud uurimusist ja täheldusist, andsid siiski väga tõhusa kujutuse iseseisvuseaegse Arstiteaduskonna saavutisist.

Arstiteaduskonna Farmaatsia-osakonna väljapanekud.

Farmaatsia-osakonna väljapanekuis Tartu Ülikooli uurimistegevuse näitusel oli antud ülevaade Farmaatsia-osakonna arenemisest ja farmatseutilistes instituutides tehtud tööst Eesti iseseisvuse aastail.

Farmaatsia-osakonna arenemine algas 1919. a. õppetöö ümberkorraldamisega ja sellele järgneva uute professuuride ja assistentuuride loomisega. Iseseisvuse algaastail oli Tartu Ülikoolis ainult üks farmaatsia professuur ja selle juurde kuuluv farmaatsiainstituut. Õppekava laiendamine ja farmatseutiliste spetsiaaldistsipliinide laiaulatuslikuma arenemisvõimaluse taotlemine tingis uute õppetoolide loomise. Esiti jaotati 1925. a. farmaatsia professuur kaheks iseseisvaks õppetooliks: farmakognoosia ja farmatseutilise keemia professuuriks. Hiljem 1936. aastal asutati rakendusfarmaatsia professuur praktilise farmaatsia käsitlemiseks ja arendamiseks. Õppetöö süvendamiseks pandi kehtima 1926. aastast 8-semestriline õppekava, mis võimaldas eriti farmatseutiliste spetsiaaldistsipliinide põhjalikumat käsitlemist.

Farmaatsia-osakonna lõpetajate arv, mis näitusel oli esitatud kõverana aastate järgi, näitas iga aastaga pidevat

tõusu: 1920. a. oli üks Farmaatsia-osakonna lõpetaja, 1940. aastal tõusis lõpetajate arv 76-le. Sellejuures Farmaatsia-osakond oli üks väheseid teaduskondi Tartu Ülikoolis, kus viimase ajal 1935—1939 oli kehtiv *numerus clausus*. Uusi üliõpilasi võeti vastu nimetatud aastal 30, neist 1938. aastast 15 naist ja 15 meest. Üliõpilasi oli 1919. aastal 7, neist 4 meest ja 3 naist. Üliõpilaste arv tõusis pidevalt ja saavutas haripunkti 1934. aastal enne *numerus clausus*'e kehtima hakkamist, mil Tartu Ülikoolis õppis farmaatsiat 315 üliõpilast, neist 191 naist ja 124 meest.

Ülikooli lõpetanuist omandasid magistrikraadi Farmaatsia-osakonnas 1919—1940 74 isikut. Farmaatsia-doktoriteks promoveerusid 15 farmaatsia magistrit.

Farmaatsia-instituutide raamatukogud, mille kohta oli antud näitusel kartogramm, koosnes 1919. aastal Venemaalt tagasi toodud käsiraamatuid ja ajakirjadest, sisaldades 1148 köidet. 1942. aastaks paisusid kõigi farmaatsia-instituutide raamatukogud kokku 2377 köiteni. Siiski ei saa pidada praegu farmaatsia-instituutide raamatukogusid täiuslikeks, sest raamatute ulatuslikumat soetamist ei võimaldanud farmaatsia-instituutide senine piiratud eelarve.

Farmaatsia-osakonna eksponaatide hulgas oli näitusel antud rohkesti ülesvõtteid instituutide ruumidest. Nimetatud väljapanekud olid kõigiti põhjendatud, sest farmaatsia-instituudid asuvad 1939. aastast Ülikooli Uues Instituutide hoones Gustav Adolphi tänaval 16, mille praegu valmishitatud tiib ehitati ruumide jaotuselt ja sisustuselt kõigiti farmaatsia-spetsiaaldistsipliinide nõuete kohaselt.

Farmaatsia-instituutides tehtud teaduslikkudes uurimistöodes on käsitletud väga mitmesuguseid praktilise rakendamise seisukohalt tähtsaid probleeme ja on saavutatud tulemusi, mida võidi rakendada Eesti Farmakopöa koostamisel ja farmaatsia ala üldisel arendamisel. Näituse väljapanekute hulgas esitatud I Eesti Farmakopöa koostamisest võtsid osa kõik farmaatsia õppejõud, rakendades eeskirjadesse oma insti-

tuutides eeltööna tehtud teaduslike uurimuste tulemusi. Eesti Farmakopöa *Editio prima* ilmus 1937 ja hakkas kehtima 1938.

Üldiselt teaduslik uurimistöö farmaatsia-instituutides on arenenud vastavalt üksikute instituutide iseloomule mitmes eri suunas.

FARMAKOGNOOSIA-INSTITUUT.

Farmakognoosia-instituudis (juhataja: prof. Alma Tominga) tehtud teadusliku töö kohta oli näitusel esitatud diagramm, mis haaras instituudist ilmunud mitmesuguseid erialalisi probleeme käsitlevaid eksperimentaal-originaaluurimisi. Uurimistöodes on erilist tähelepanu osutatud kodumaa ravimtaimede ja neist saadud droogidele. Eriti intensiivsel käsitlemisel on olnud sõnajalarisoom, mille kohta on ilmunud uurimusi instituudi endiselt juhatajalt prof. J. Stamm'ilt ja tema töökaaslasilt kodu- ja välismaa-ajakirjades. Uurimuse tulemusena ilmusid uued tõekspidamised farmakopöadesse ülesvõetud sõnajalarisoomi tüvitaime liigi ning risoomist valmistatud eeterliku ekstrakti kohta. Nimeetatud uurimuste alusel on korrigeeritud uues Helveetsia farmakopöas (1933) sõnajalarisoomi käsitlev eeskiri ja koostatud vastav artikkel Eesti Farmakopöasse (1937).

Põhjalikke uurimusi on korraldatud ka etüüleetri uurimise alal. Näitusel oli esitatud J. Stamm'i poolt eetris peroksüüdide tõestamiseks väljatöötatud fenoolftaliinireaktsioon, mille välismaa autorid on tunnustanud kõige tundlikumaks reaktsiooniks analüütilises keemias. Reaktsiooni tundlikkus on 1:100.000.000, kui katse korraldatakse algeeskirjast vähe modifitseeritud viisil. Reaktsioon on etüüleetri teimimiseks üles võetud Helveetsia ja Eesti farmakopöasse.

Rohkesti töid on ilmunud ka droogidest eeterlike ühendite määramise kohta. Näitusel oli välja pandud J. Stamm'i poolt kirjeldatud eeterlike ühendite määramise

aparaat, mis võimaldab eeterlikku õli täielikult isoleerida droogist ja määrata kvantitatiivselt eriti selleks otstarbeks konstrueeritud oleomeetri abil. Meetod on saksa autori E. A b d e r h a l d e n'i poolt tunnustatud parimaks eeterliku õli määramisviisiks.

Tartu Ülikooli Farmakognosia-instit. on J. S t a m m'i juhtimisel töötanud 8 välismaa volontäärassistendi-stipendiati, kelle tööd on ilmunud Eesti ja välismaa ajakirjades. Tööde separaadid olid esitatud näitusel eriköitena.

Peale ülalnimetatute olid esitatud veel praeguse juhataja trükitud tööd, instituudis ilmunud trükitud magistritööd, trükitud doktoridissertatsioonid ja J. S t a m m'i ja A. T o m i n g a'se poolt koostatud *Farmako-anatoomia* (1936), mis on esimene eestikeelne õpperaamat farmakognosia alal.

FARMATSEUTILISE KEEMIA INSTITUUT.

Farmatseutilise Keemia Instituut (juhataja: prof. H. P a r t s) oli esitanud näitusel diagrammi instituudis koostatud teaduslike tööde (ka trükkimata) ja referaatide kohta. Diagrammist nähtus, et instituudis on rohkesti koostatud töid ja eriti referaate farmatseutilise keemia ja galeenilise farmaatsia alal. Rohkesti on koostatud ka magistritöid. Trükitud töödest oli Farmatseutilise Keemia Instituut välja pannud üksikuid assistentide tööde separate.

RAKENDUSFARMAATSIA-INSTITUUT.

Rakendusfarmaatsia-instituut (juhataja: prof. N. V e i d e r p a s s) esines näitusel kalkulatsiooniga praegu instituudis uurimisel oleva C-vitamiini probleemi kohta. Arvestuse järgi läheb Eestis iga aasta kaduma ümmarguselt 28.000 tonni seni kasutamata okaspuude okkaid, millega hävib umbes 56.000 kg C-vitamiini. Neist okkaist on võimalik valmistada toiduainele lisandamiseks C-vitamiini sisaldavat kõrgevääruslikku kontsentraati.

Huvitav oli ka alljärgnev tabel C-vitamiini sisalduse kohta mõnede taimede toiduks mittekasutatavates lehtedes:

	C-vitamiini % toormaterjalis
Õunapuulehed	0,1—0,3
Mustasõstralehed	0,1—0,2
Punasesõstralehed	0,1—0,2
Porgandilehed	0,05
Peedilehed	0,05—0,1
Kartulilehed	0,04—0,065
Ristikhein	0,2
Kaselehed	0,3
Kastanilehed	0,3
Okaspuudeokkad	0,15—0,35

Näitusel oli veel välja pandud eriköitena instituudi juhataja tööd ja eraldi mõnede teiste kaastöötajate separaadid ja instituudi juhataja N. Veiderpass'i poolt välja antud *Retseptuuri põhijooned* (1938), mis on esimene eesti-keelne õpperaamat sellel alal.

AKADEEMILINE ROHUTEADUSE SELTS.

Farmaatsia-osakonna eksponaatide hulgas oli esitatud ka diagramm Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi tegevuse kohta. Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi tegevuse vältel 1924—1939 peeti seltsi korraldusel farmaatsia instituutide ruumides rohkesti teaduslikke ettekandeid. Seltsi esimeheks oli algaastail farmakognosia professor J. Stamm, hiljem praegune rakendusfarmaatsia professor N. Veiderpass.

Akadeemilise Rohuteaduse Seltsi väljaandel ilmus ka erialaline ajakiri „Eesti Rohuteadlane“, mille aastakäigud 1926—1939 olid välja pandud näitusel.

Arstiteaduskonna Kehalise Kasvatuse Osakonna väljapanekud.

Kehalise Kasvatuse osakond ja instituut esines näitusel vaid kirjandusega väga mitmesugustelt kehakasvatuse aladelt.

Näitus Tallinnas.

Eesti Omavalitsuse juhi dr. H. M ä e soovil viidi Tartu Ülikooli Uurimistegevuse näitus veel Tallinna, kus 17. mail avati kutsutud külaliste juuresolekul rektori prof. E. K a n t'i poolt endise Prantsuse lütseumi ruumes, Hariduse tänaval 3. Näituse tegelikuks üleviijaks ja korraldajaks Tallinnas oli dr. phil. nat. K. O r v i k u (Näituse üldkorraldaja kiri 7. maist 1943). Näitus oli Tallinnas avatud 17. maist kuni 30. maini. Avaramate ja soodsamate ruumide tõttu tulid Tallinnas Arstiteaduskonna väljapanekud märksa paremini esile kui Tartus.

*

Ülevaadet Arstiteaduskonna väljapanekuist Tartu Ülikooli Uurimistegevuse näitusel 1943 lõpetades, pean oma meeldivaks kohuseks avaldada kõikide kliinikute, polikliinikute ja instituutide juhatajatele ja nende lähematele kaastöölistele siiraimat tänu lahkesti kasutada antud väljapanekuisse puutuvate materjalide ja andmete eest.

Deutsches Referat.

HERBERT NORMANN: Die Medizinische Fakultät auf der Ausstellung der Forschungstätigkeit der Universität Dorpat 1943.

Eingehende Schilderung des Werdeganges, der Aufgaben und der Eröffnung der Ausstellung der Forschungstätigkeit der Universität Dorpat vom 15. April bis zum 28. April 1943 in Dorpat und nähere Besprechung der Exponate der Medizinischen Fakultät.

